

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ НЕОРИГІНАЛЬНИХ БАЗ ДАНИХ

Геннадій Андрощук,

головний консультант Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України, провідний науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності АІПР України, кандидат економічних наук

Наш час справедливо називають ерою інформації. Можливість своєчасно отримувати доступ до необхідної інформації — ось що визначає сьогодні прогрес суспільства. Але ця інформація повинна накопичуватися і зберігатися в певному місці, вона потребує спеціального сортування та класифікації, щоб полегшити доступ до неї. Значну роль в цьому відіграють сучасні комп'ютерні технології, завдяки яким електронні бази даних стали незамінною основою для розповсюдження упорядкованої інформації будь-якого виду.

Електронні бази даних можна швидко і легко копіювати, а також передавати по мережі. Бази даних є суттю і джерелом інформаційного суспільства, благами якого всі хочуть скористатися. Електронні бази даних є однією з головних умов існування електронної комерції — як для прямої електронної доставки он-лайн послуг, так і для електронного замовлення товарів або послуг, які потім доставляються до покупця традиційним шляхом. Електронні газети, туристичне обслуговування, дистанційні покупки, навчання, медичне обслуговування, електронні торги, інтерактивні ігри, відео та музика на замовлення — це

лише кілька прикладів електронних послуг, існування яких неможливе без використання електронних бази даних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема правової охорони програмного забезпечення і баз даних присвячені роботи російських науковців А.І. Абдулліна, І.А. Бізнецца, Г.В. Віталієва, Е.П. Гаврилова, В.І. Єременка, В.О. Калятіна, І.Е. Маміофі, І.А. Носової, Л.І. Подшибіхіна, О.В. Ревінського, Л.А. Трахтенгерц і українських дослідників — О.А. Баранова, В.М. Брижка, В.С. Дроб'язка, С.А. Дзіса, В.С. Дмитришина, Ю.М. Капіци, О.В. Кохановської, В.М. Селіванова та інших.

Однак у цих роботах практично не розглядаються стан та тенденції правової охорони неоригінальних баз даних. Цій проблематиці присвячені лише окремі публікації зарубіжних науковців Д. Бенда, Д. Говди, Ф. Гобцена, А. Лінк, Д. Ліпчик, С. Станіславської-Клос.

Метою цієї статті є аналіз сучасного стану, виявлення існуючих проблем та тенденцій розвитку правової охорони і захисту прав інтелектуальної власності на неоригінальні бази даних у світі та вироблення відповідних рекомендацій для України.

Викладення основного матеріалу. Простота доступу і копіювання робить бази даних надзвичайно вразливими для недобросовісного використання — несанкціонованого вилучення інформаційного вмісту бази, в той час, як створення електронних та неелектронних баз даних потребує значних матеріальних витрат. У зв'язку з цим з'являється необхідність забезпечення певних правових гарантій як для авторів баз даних, так і для інвесторів. Крім того, завдяки глобальному характеру мережі Інтернет використання, а отже і охорону електронних баз даних неможливо обмежити однією чи кількома країнами.

Саме тому одним з напрямків роботи постійного комітету Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) з авторського права і суміжних прав стало дослідження і гармонізація законодавства з охорони баз даних. Зокрема, питанням охорони неоригінальних баз даних було присвячено сьому (13-17 травня 2002 р.) і восьму (4-8 листопада 2002 р.) сесії [5, 6].

Існуючі види і перспективи охорони баз даних.

Авторське право. Довгий час бази даних трактувалися лише як збірники літературних і художніх творів у розумінні п. 5 статті 2 Бернської конвенції: "Збірники літературних та художніх творів, наприклад, енциклопедії та антології, що являють собою за підбором та розміщенням матеріалів результат інтелектуальної творчості".

Вперше на міжнародному рівні охорону баз даних визнала угода

TRIPS у ст. 10, п.2. Це положення проголошує: "Компиляция данных или другой информации в машиночитаемой или в другой форме, которые по причине отбора или классификации своего содержания составляют результат творчества, должны охраняться как таковые. Такая охрана, которая не распространяется на сами данные или информацию, не затрагивает авторское право, существующее в самих данных или информации" ¹.

Виходячи з цього визначення, до об'єктів правової охорони можна віднести тільки ті бази даних, які відповідають вимогам оригінальності й творчості в процесі їх створення. Однак вміст багатьох баз даних не вирізняється оригінальністю відбору і систематизації, відбір частіше за все здійснюється за фіксованими правилами, які залишають мало місця для проявів творчості. Так, у відомій справі *Feist Publications v. Rural Telephone Service Co.* укладачу алфавітного переліку телефонних абонентів було відмовлено в авторських правах на його працю саме через відсутність належного рівня оригінальності.

Розвиток цифрових технологій серед інших досягнень призвів до зменшення вартості обчислень та обробки різноманітних форм даних. За таких умов можна взагалі не застосовувати попередню обробку даних. Бази даних у цифровій формі (які ще називають "банки даних") стали більш аморфними у порівнянні з традиційними добре структурованими друкованими базами даних, оскільки користувач може сам із величезного масиву даних відібрати та

¹ Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс И. Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты. Науч.-практ. изд. — К.: Издательский дом "Ин Юре", 2000.

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

розташувати дані у спосіб, найбільш виразний саме для нього. Іншими словами, користувач сам створює свою базу з елементів великої бази даних. Такі зміни у характері баз даних призвели до того, що розмивається різниця між функціями укладача та користувача, що в свою чергу розмиває різницю між використанням бази даних та створенням нової бази даних. Ця обставина ще більше ускладнює застосування авторського права для охорони подібних баз даних.

Суміжні права. Неоригінальні бази даних представляють собою просто результат суттєвих інвестицій і зусиль. В зв'язку з цим висловлюється думка, що краще в таких випадках застосовувати категорію "суміжних прав", що надаються виробникам фонограм, радіо- і кабельним програмам. Особа автора тут замінюється виробником, який має можливість отримати охорону своїх капіталовкладень, а також подавати позов у випадку протиправного використання свого твору. Для реалізації подібного підходу достатньо ввести відповідні корективи до Римської конвенції [18]. Порівняно з авторським правом, "суміжні права" не вимагають обов'язкової наявності творчого характеру праці, але вони захищають виробника бази даних тільки від точного копіювання бази. Внесення будь-яких незначних змін у розташування інформації в базі дозволяє уникнути відповідальності.

Право на захист від недобросовісної конкуренції. Розвиток сучасних інформаційних технологій висуває на перший план питання правового регулювання комерційного використання інформаційних продуктів, що виходить за рамки існуючих норм авторського права.

Найбільш придатним в цьому випадку є положення законодавства про несправедливе збагачення або недобросовісну конкуренцію. Використання бази даних з комерційною метою, що відрізняється від її прямого призначення, можна розглядати як незаконне привласнення, тобто — несправедливе збагачення. Власник бази даних має право вимагати відшкодування збитків, якщо доведе, що відповідач в тій або іншій формі отримав комерційну вигоду, використовуючи продукти чи послуги позивача. Наприклад, у справі Register.com v. Verio Inc суд визнав дії відповідача зловживанням. Register.com є одним з офіційних реєстраторів доменних імен у мережі Internet, і як реєстратор має надавати через службу WHOIS контактні відомості про власника кожного домену. Verio Inc використовувала автоматичну систему, що регулярно збирала відомості про власників щойно зареєстрованих доменів і надсилала їм рекламні пропозиції [23].

Незважаючи на те, що у багатьох країнах неоригінальні бази даних можуть охоронятися нормами законодавства про недобросовісну конкуренцію, вони не забезпечують оптимальний правовий режим, оскільки визначають правовідносини тільки між конкурентами.

Договірне право. Доступ до баз даних і використання відомостей можуть також бути обмежені умовами договору. За допомогою договору або ліцензії можуть охоронятися навіть бази даних, що не підлягають охороні з використанням авторського права. В справі PRO-CD v Zaidenberg суд визнав правомірним вимогу заборони несанкціонованого копіювання інформації з бази даних, незважаючи на те, що в ній містилися

зведені дані з 3000 телефонних довідників, а сама заборона була зафіксована не в офіційно підписаному договорі, а в електронному повідомленні, що додавалося до бази даних на CD-ROM [18].

Але охорона баз даних засобами договірної права може бути доречною тільки, коли виробник може контролювати розповсюдження і продаж копій бази даних.

Розподілені бази даних в мережі Інтернет зменшують можливість контролю за розповсюдженням. Однак цей недолік виробник бази даних може зрівноважити технічними засобами захисту.

Технічні засоби. Для забезпечення надійної охорони одних договорів замало. Технічні механізми дозволяють убезпечити доступ і передання інформації з баз даних та доповнити правову охорону, передбачену законом і договором, ще й технічним захистом.

Комп'ютерна індустрія та системи електронної комерції накопичили чималий досвід охорони інформації у цифровому середовищі. Деякі з цих схем охорони, що можуть застосовуватись для охорони електронних баз даних, наведені у Додатку 1.

Достовірність електронних документів та відсутність перекручень при переданні підтверджується електронними підписами. Ще одним засобом захисту є невидимі користувачу електронні "водяні знаки", що вводяться у комп'ютерний код. Такий знак часто вказує на наявність ліцензійної угоди та джерело інформації [11]. Але подібні технології важко застосувати до даних, які зберігаються або відображаються у звичайній текстовій чи числовій формі [24].

Специфіка технічної охорони неоригінальних баз даних полягає в тому, що дозволяється індивідуальне і нерегулярне витягнення даних, або витягнення незначної частини бази даних. Отже, системи захисту мають встановлювати певну межу між індивідуальним використанням і "надмірним", яке таїть в собі загрозу неправомірного використання бази даних. Тут у нагоді можуть стати різноманітні обмеження доступу до баз даних. Наприклад, обмеження на кількість запитів до бази даних за певний проміжок часу, на час роботи кожного користувача, або на обсяг інформації, що надає база у відповідь на запит.

Однак технологічний захист не є абсолютно надійним, оскільки у багатьох випадках його можна зняти, заблокувати, обійти [19].

Право *Sui generis*. Особливе право "*sui generis*" по відношенню до неоригінальних баз даних (у сенсі Європейської Директиви 96/9/ЄС) стосується виключних прав на вилучення та/або повторне використання вмісту бази даних. Фактично виробник бази даних окрім охорони авторським правом, що охороняє оригінальну структуру бази, отримує додаткову охорону власне вмісту бази даних. Єдиний критерій надання охорони є необхідність суттєвих кількісних або якісних інвестицій в отримання, перевірку або подання вмісту бази даних. Отже критерій творчості, що застосовується в авторському праві, у рамках особливого права підміняється фінансовими чи часовими витратами. Таким чином, просте накопичення інформації буде вважатися достатнім, щоб надати базі даних характер монополії в рамках права інтелектуальної власності. Крім цього, спеціальне

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

право, яке дозволяє контролювати і забороняти доступ до інформації, надається як безстрокове, оскільки будь-яка суттєва зміна бази даних призводить до продовження початкового 15-річного строку охорони на чергові 15 років.

Європейська ініціатива. На даний час не існує міжнародних норм захисту неоригінальних баз даних. Першим регіональним актом, що ввів охорону таких баз даних, стала Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 березня 1996 року [1]. Відповідно до цієї Директиви під базу даних розуміють зібрання ("компіляції") робіт, даних чи інших матеріалів, систематизованих чи організованих методично, до яких отримується доступ за допомогою електронних, електромагнітних або інших засобів. Таке визначення дозволяє віднести до баз даних не тільки електронні бази, але й будь-які збірники, в тому числі на звичайному паперовому носії. Директива не застосовується до комп'ютерних програм, що використовуються при створенні чи використанні баз даних.

Друга глава Директиви стосується особливостей авторського права на бази даних. Встановлено, що бази даних, які через підбір чи упорядкування їх вмісту є результатом власної творчої діяльності їх авторів, захищаються авторським правом як такі.

Ніякі інші критерії не застосовуються для визначення факту, чи підлягають вони такому захисту. При цьому авторська правова охорона баз даних не поширюється на їх вміст. Встановлено перелік дій, щодо яких правовласник має виключне право на здійснення або надання дозволу на:

- тимчасове або постійне відтворення будь-якими засобами і в будь-якій формі, повністю або частково;
- переклад, адаптацію, переробки та будь-які інші зміни;
- будь-які форми розповсюдження бази даних чи її копій. Перший продаж копії бази даних у межах ЄС вичерпує права на контроль перепродажу цієї копії у межах ЄС;
- будь-якого повідомлення, демонстрації чи публічного виконання;
- будь-яке відтворення, розповсюдження, повідомлення, демонстрації чи публічне виконання перекладу, адаптації чи переробки бази даних.

Визначені також обмеження щодо виключних прав, які можуть бути встановлені національними законодавствами:

- у разі відтворення для особистих цілей неелектронної бази даних, якщо використання відбувається виключно для цілей ілюстрування у навчальному процесі або в наукових дослідженнях, за умови зазначення джерела і якщо при цьому переслідуються некомерційні цілі;
- якщо використання відбувається для цілей державної безпеки чи для цілей адміністративного провадження чи судочинства;
- якщо інші винятки з авторського права, які традиційно надаються відповідно до національного законодавства, не суперечать наведеним вище пунктам.

Принципово значимі положення містяться у третій главі Директиви, яка вводить спеціальне (*sui generis*) право стосовно баз даних. Встанов-

лено, що члени ЄС повинні забезпечити розробнику бази даних, який продемонструє, що було здійснено якісно та/чи кількісно значні інвестиції при отриманні, перевірці чи представленні вмісту, право заборонити витягнення та/чи повторне використання всього вмісту бази даних чи значної її частини, оцінене у кількості або якості.

При цьому під "витягненням" розуміють постійне або тимчасове передання всього вмісту бази даних чи значної її частини іншому носію інформації в будь-який спосіб та в будь-якій формі. А під "повторним використанням" — будь-яку форму оприлюднення всього вмісту бази даних чи значної її частини шляхом розповсюдження копій, здавання в найм, передання по мережі або іншої форми передачі.

Передбачається, що спеціальне право може передаватися, дозволятися або надаватися на основі ліцензійних договорів; застосовується незалежно від охороноздатності бази даних у відповідності з авторським правом чи іншими правами. Охорона бази даних спеціальним правом не повинна перешкоджати у реалізації існуючих прав по відношенню до вмісту бази даних.

Стосовно до спеціального права встановлені винятки, які дозволяють законному користувачу бази даних без дозволу її розробника витягувати чи повторно використовувати значну частину її вмісту у випадках:

- витягнення в особистих цілях вмісту неелектронної бази даних;
- витягнення в цілях ілюстрації в навчальному процесі або для наукових досліджень, за умови вказування джерела і якщо не

переслідуються комерційні цілі;

- витягнення та повторне використання для цілей державної безпеки чи для цілей адміністративного провадження або судочинства.

Строк спеціальної охорони становить 15 років, що обчислюються з 1 січня року, наступного завершення створення бази даних. При будь-яких суттєвих змінах, які оцінюються якісно чи кількісно, у вмісті бази даних, включаючи будь-які суттєві зміни, що стали результатом накопичення послідовних доповнень, вилучень чи змін, які призвели до того, що їх можна розглядати як суттєвий новий вклад, такий базі даних надається право на окремий строк захисту.

Директива передбачає, що санкції відносно спеціального права на бази даних встановлюються членами ЄС самостійно за власним розсудом, а введення відповідного законодавства у країнах-членах ЄС повинно відбутися не пізніше 1 січня 1998 року.

Країни-члени ЄС ввели положення Директиви як окремі закони або як доповнення існуючих законів. Зокрема, у 1997 р. у Великобританії опублікована Інструкція про авторське право на бази даних, яка передбачає введення для них спеціальної охорони. У Німеччині з 1 серпня 1997 р. був прийнятий Закон про інформаційні та комунікаційні служби, ст. 7 якого внесла в Закон про авторське право зміни й доповнення, що стосуються охорони баз даних (Information and Communication Service Act <http://www.iid.de>). У Бельгії з 14 листопада 1998 р. діє Закон про правову охорону баз даних, який у відповідності до Директиви ЄС ввів спеціальну охорону

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

цих об'єктів, що надається по відношенню до баз даних (підбір, перевірка або представлення яких потребувало якісно або кількісно значного вкладу). В ряді скандинавських країн з початку 60-х років минулого століття встановлена охорона неоригінальних баз даних. Скандинавські правила про каталоги "Nordic catalogue rule" передбачають надання охорони каталогам, які мають великий обсяг інформації (арифметичні таблиці, телефонні довідники, плани міст, словники, книжкові каталоги тощо). Для їх охорони не потрібно, щоб згадані об'єкти були результатами творчої діяльності і відображали індивідуальність їх авторів, як для традиційних об'єктів авторського права. Строк охорони — 10 років з дня публікації і максимум — 15 років з дня завершення створення [3, 4, 18].

На восьмій сесії Постійного комітету ВОІВ з питань авторського права і суміжних прав зазначалося, що охорона баз даних особливим правом введена і успішно застосовується у п'ятнадцяти країнах-членах ЄС. Більше того, ще 27 країн, які планують вступ до Євросоюзу, також застосували положення Директиви у своєму законодавстві [7]. Результати додаткового дослідження національних законодавств країн-кандидатів представлені у доповіді Секретаріату на восьмій сесії [6].

Зокрема, Закон Польщі про охорону баз даних від 27 липня 2001 р. [15] надає охорону базам даних, що не відповідають умовам охорони за авторськими або суміжними правами. Критерієм охорони бази даних за цим Законом є істотні за якістю або кількістю інвестиційні затрати щодо збору, перевірки або представлення вмісту бази даних. Право на

базу даних не поширюється на комп'ютерні програми, які використовуються для створення або функціонування бази даних. Правовласником може бути як виробник бази даних, так і його правонаступник. Виробник бази даних може передавати, дозволяти або надавати право на основі ліцензійних договорів. Закон надає право виробнику бази даних перешкоджати витягненню та/або повторному використанню вмісту бази даних в цілому або її значної частини.

Встановлено, що багаторазове та систематичне витягнення і повторне використання незначних частин вмісту бази даних, які перешкоджають нормальному експлуатуванню цієї бази чи які не виправдано завдають шкоди законним інтересам виробника бази даних, не дозволяється. Згідно із вищезазначеним Законом прокат баз даних не є актом витягнення або повторного використання її вмісту. Право на бази даних не повинно порушувати охорону вмісту бази даних, яка отримана на підставі авторського права або суміжних прав, а також прав на елементи бази даних, які можуть мати охорону згідно з правами на винаходи, промислові зразки, зазначення місць походження, охорону закритої інформації, боротьби з недобросовісною конкуренцією, захист персональних даних, а також цивільного і трудового права. Статті, що визначають вичерпання прав через продаж копії бази даних на території Євросоюзу, вводяться в дію після приєднання Польщі до ЄС.

Охорона баз даних в США. У Сполучених Штатах Америки також обговорюється можливість введення спеціальної охорони баз даних [9, 22]. У 1996 році в Конгрес США був по-

даний законопроект Н.Р.3531 "Про вклад у розвиток баз даних і антипідприємські заходи у галузі інтелектуальної власності", що базувався на принципах Директиви Євросоюзу, але не був прийнятий. У 1997 році був підготовлений законопроект Н.Р.2652, який також було відхилено. Зараз основні дебати точаться навколо законопроекту Н.Р.354 "Акт про антипідприємські заходи по відношенню до колекцій інформації" та законопроекту Н.Р.1858 "Акт про доступ до інформації споживачів та інвесторів", який на відміну від попередніх більш орієнтований на захист інтересів користувачів. Н.Р.1858 має ширше коло виключень, ніж Н.Р.354. Наприклад, обидва законопроекти виключають з охорони державні дані, але Н.Р.1858 додає до виключень ще індивідуальні ідеї, факти, принципи та авторські твори. Н.Р.1858 дозволяє систематичне та повторне використання баз даних з науковою та освітньою метою і у разі якщо використання не передбачає прямої комерційної вигоди [22]. Через це законопроект Н.Р.1858 отримав більш схвальні відгуки з боку наукових організацій [20], бібліотек [21], виробників додаткових баз даних, телекомунікаційних компаній.

Однак у США існує сильна протидія наданню режиму спеціальної охорони неоригінальним базам даних. Основні аргументи:

1. Сучасні норми захисту інтелектуальної власності дають достатній ступінь захисту. Наприклад, навіть дуже незначний відбір або упорядкування дає підстави вимагати захисту авторським правом. Цього вже достатньо для захисту проти повного копіювання бази даних.
2. Договори, комерційна таємни-

ця і закони проти недобросовісної конкуренції дають додатковий рівень захисту базам даних незалежно, чи будуть вони охоронятися авторським правом як компіляції (збірники) творів. Навіть без правової охорони автор бази даних може захистити свої інвестиції за допомогою технічних заходів, які перешкоджають копіюванню даних [8].

3. Не зафіксовано випадків, коли розробник бази даних відмовився б від подальшої розробки і вдосконалення інформаційного продукту з огляду на відсутність охорони його інтелектуальної власності.
4. Продовження строку дії спеціального права за умови суттєвих змін дозволяють отримати практично довічну охорону. Такий довічний захист у поєднанні з можливістю застосовувати його до творів, що зараз охороняються авторським правом, дозволить виробникам баз даних обійти строк дії авторського права, а це призведе до радикального скорочення суспільного надбання.
5. Заперечення з боку науковців і дослідників [9]. Більшість методів досліджень потребують використання великих обсягів даних. Для деяких методів досліджень потрібно використовувати бази даних в цілому (ретроспективні дані, наприклад, дані метеорологічних спостережень). Якщо бази даних, які зараз вільно використовуються, підпадуть під охорону особливого права, вартість досліджень значно зросте. Більше того, охорона спеціальним правом підштовх-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

не наукові інститути перетворити свої власні бази даних на комерційні продукти, що негативно вплине на обмін науковими даними. Охорона особливим правом збільшить вартість наукових досліджень і зробить їх результати майже недосяжними для країн, що розвиваються.

6. Заперечення з боку Інтернет-компаній. Таблиці маршрутизації, бази доменних імен, технологічні каталоги, що необхідні для функціонування Інтернету, підпадають під визначення бази даних. Спеціальна охорона баз даних таким чином може призвести до монополізації цих даних і до появи перешкод функціонуванню глобальної мережі.
7. Заперечення з боку розробників додаткових (похідних) баз даних, які легально використовують дані з існуючих баз даних і роблять додаткові інформаційні продукти шляхом включення нової інформації або представлення інформації в інший спосіб. Охорона спеціальним правом може звести нанівець саму ідею такого бізнесу.

Прибічники спеціального права охорони баз даних на користь своєї позиції висувають такі аргументи [3, 8, 12]:

- 1) Суттєві інвестиції в збір і збереження даних потребують додаткової охорони. Особливо це стосується сфери електронних онлайн технологій, які роблять копіювання бази даних надзвичайно простим. Існуюче авторське право не дає можливості охороняти великі всебічні он-лайн бази даних, які використовуються у пошукових машинах

(*search engine*). Упорядник такої бази не робить ніякого відбору, оскільки ці бази даних є всебічні. Більше того, упорядкування провадиться тільки за запитом користувача. Отже, оскільки відсутній відбір та упорядкування, то немає ознак творчості — і така база не отримує охорони за авторським правом.

- 2) Європейська Директива про бази даних [1] надає європейським країнам додаткові переваги в індустрії баз даних. Оскільки директива поширює особливе право тільки на країни-члени Євросоюзу, інші країни опиняться у не вигідному становищі, якщо тільки їх власне законодавство не надасть подібну охорону.
- 3) У країнах, що розвиваються, охорона може стати додатковим стимулом для створення баз даних, які позитивно вплинуть на розвиток цих країн (завдяки поширенню та пропаганді знань). Іншими словами, охорона може зробити інформаційні проекти привабливими для інвесторів (бази даних "традиційних знань" в Індії та африканських країнах).

Охорона баз даних в Росії. До прийняття нового Цивільного кодексу в Росії діяло два закони, що регулювали правовідносини в галузі правової охорони баз даних: Закон РФ "Про правову охорону програм для електронних обчислювальних машин та баз даних" [14] і Закон РФ "Про авторське право і суміжні права". За визначенням закону правова охорона розповсюджується не на будь-яку базу даних як сукупність систематизованих даних, що мо-

жуть бути оброблені за допомогою ЕОМ, а тільки на таку, підбір і розташування даних в якій являє собою результат творчої праці. Але така охорона не завжди відповідає вимогам правовласників, і в першу чергу інвесторів, тому що не забезпечує необхідних правових гарантій від несанкціонованого вилучення інформаційного вмісту бази даних з метою його використання або переробки для створення нових баз даних. У 2001 році в Росії було розроблено проект закону "Про правову охорону складених творів" [15].

Цим законопроектом пропонувалось ввести спеціальну охорону творів, що визначаються як "об'єктивна форма подання сукупності творів, систематизованих таким чином, щоб вони могли бути знайдені та оброблені в індивідуальному порядку, в тому числі за допомогою електронних або інших засобів". Наведене визначення практично повністю відповідає терміну "база даних", використаному в Директиві ЄС, і включає в себе оригінальні, та і неоригінальні бази даних, що існують як в електронному, так і неелектронному вигляді.

Законопроект містить практично всі положення щодо спеціальної охорони баз даних Директиви ЄС. Ст. 6 законопроекту пропонує такі майнові права: укладач складеного твору має виключне право здійснювати, дозволяти або забороняти іншим особам витягнення та/або повторне використання всього або значної частини вмісту свого складеного твору, за виключенням випадків, коли:

- витягнення вмісту неелектронного складеного твору здійснюється для використання в особистих цілях;

- витягнення та/або повторне використання здійснюється з метою ілюстрації в освітньому процесі або науковому дослідженні із зазначенням джерела запозичення;
- витягнення та/або повторне використання здійснюється з метою суспільної безпеки, адміністративного або судового діловодства.

Майнові права на складений твір, як і права автора у відповідності до Закону про авторські права, виникають в силу його створення. Для визнання їх прав не потребується депонування, реєстрація чи інші формальності. Однак ст. 11 законопроекту передбачає право правовласника на офіційну реєстрацію тільки у випадку електронного вигляду складених творів.

Згідно із законопроектом загальний термін дії майнових прав на складений твір — 15 років. Будь-яка значна зміна вмісту складеного твору, що потребувала від укладача додаткового суттєвого вкладу, обумовлює надання отриманому в результаті цих змін складеному твору власного строку дії майнових прав на складений твір. Це фактично означає, що для постійно поновлюваних баз даних буде постійно продовжуватися і строк спеціальної охорони.

Згідно із ст. 12 законопроекту за порушення майнових прав на складений твір настає цивільна, кримінальна та адміністративна відповідальність, така ж, як це передбачено законодавством РФ стосовно порушень авторських та суміжних прав. Викликає інтерес ст. 13 законопроекту, що встановлює відповідальність за обхід технічних засобів захисту майнових прав на складений твір, які укладач складеного твору

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

використовує для обмеження дій, які він не дозволяє по відношенню до свого складеного твору. При цьому під технічними засобами розуміється будь-яка технологія, пристрій або компонент. Відповідальність за такі дії аналогічна тій, що передбачена законодавством Російської Федерації щодо порушення авторських і суміжних прав.

Законопроект також містить ряд положень і термінів, нових для російського законодавства, наприклад, про передання інформації в режимі "on-line", статтю, що регулює майнові права на складений твір, створений при виконанні робіт для державних потреб, та інше.

Висновки. Інститути інтелектуальної власності виникли у західних країнах як відповідь на технологічні зміни у способах використання результатів творчої діяльності, і в цьому сенсі вони показали велику здатність адаптуватися до змін, що відбуваються у суспільстві у зв'язку з розвитком техніки.

Поява нових технологій передачі та обробки інформації зумовила необхідність перегляду правових підходів до захисту такого важливого компоненту інформаційного суспільства, як бази даних.

Безперечно, охорона баз даних авторським правом не є достатньою з двох причин: по-перше, не всі бази даних відповідають критерію творчої діяльності їх укладача; по-друге, авторське право охороняє форму об'єкта в цілому, а для баз даних важливіше наповнення, а не форма. Ще однією важливою рисою, яку слід враховувати при розгляді цього

питання, є наднаціональний характер використання електронних баз даних у мережі Інтернет, який значною мірою заперечує можливість забезпечити надійні правові гарантії укладачам баз даних у межах однієї країни.

Введення Євросоюзом спеціальної охорони баз даних стало першою спробою на регіональному рівні гармонізувати національні законодавства в цій сфері. Аналізуючи накопичений досвід, Постійний комітет ВОІВ з авторського права і суміжних прав відмічає значне зростання продажу CD-ROM і он-лайнних послуг в країнах ЄС, зростання пропозиції баз даних як наукового, так і комерційно-го спрямування. Більшість з цих інформаційних продуктів розповсюджуються тільки в країнах ЄС, оскільки там право *sui generis* гарантує безпечне правове середовище виробникам таких продуктів.

В цілому позитивно оцінюючи законодавчі ініціативи Євросоюзу, одночасно слід зауважити, що ціла низка специфічних проблем зумовлює необхідність вкрай обережного підходу до запровадження особливо-го правового регулювання баз даних. Необхідно забезпечити певний баланс між гарантією прав виробників баз даних та розповсюдженням інформації. Виключення та обмеження майнових прав виробників баз даних щодо добросовісного використання ("*fair use*"), наукових досліджень та державної інформації є важливим засобом збереження рівноваги прав виробників та суспільних інтересів. ◆

Список використаних джерел:

1. Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 березня 1996 року про правовий захист баз даних. Офіційний переклад нормативних актів Євросоюзу в сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Київ, 2002.
2. Судариков С.А. Основы авторского права. — Минск, "Амалфея", 2000 — 512 с.
3. WIPO Information meeting on intellectual property in databases. Geneva, September 17-19, 1997. Analytic table of questions raised (DB/IM/7).
4. WIPO Information meeting on intellectual property in databases. Geneva, September 17-19, 1997. Existing national and regional legislation concerning intellectual property on databases (DB/IM/2).
5. WIPO Standing committee on copyright and related rights. Seventh Session, Geneva, May 13-17, 2002. Thomas Riis. Economic impact of the protection of unoriginal databases in developing countries and countries in transition (SCCR/7/4).
6. WIPO Standing committee on copyright and related rights. Eight Session, Geneva, Nov 4-8, 2002. Summary of existing legislation concerning intellectual property in non-original databases (SCCR/8/3).
7. WIPO Standing committee on copyright and related rights. Eight Session, Geneva, Nov 4-8, 2002. The legal protection of databases (SCCR/8/8).
8. WIPO Standing committee on copyright and related rights. Seventh Session Geneva, May 13 to 17, 2002. Sherif El-Kassas. STUDY ON THE PROTECTION OF UNORIGINAL DATABASES (SCCR/7/3).
9. Anne Linn, History of Database Protection: Legal Issues of Concern to the Scientific Community http://www.codata.org/data_access/linn.html
10. Jonathan Band and Jonathan S. Gowdy, Sui Generis Database Protection: Has Its Time Come?, D-Lib Magazine, June 1997, <http://www.dlib.org/dlib/june97/06band.html>
11. Кафедра ЮНЕСКО. Бюллетень по авторскому праву. Авторское право и доступ к информации в цифровой среде. Об интеллектуальной собственности и охране инвестиций: случай охраны баз данных http://copyright.iile.ru/bullet/02_2001/2_2.html.
12. Кафедра ЮНЕСКО. Бюллетень по авторскому праву. Международная правовая охрана нетворческих баз данных (Copyright, Vol. XXXV, No. 2, 2001). Франк Готцен "Предыстория Директивы Европейского союза о правовой охране баз данных" http://copyright.iile.ru/bullet/02_2001/3_2.html
13. Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 23.12.93, № 13 із змінами і доповненнями/ Відомості Верховної Ради України. [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>
14. Закон Российской федерации "О правовой охране программ для электронных вычислительных машин и баз данных".
15. Ustawa z dnia 27 lipca 2002 g. o ochronie baz danych. <http://www.sejm.gov.pl>
16. Електронний ресурс: <http://c i t f o r u m . r u>
17. Близнац И. Перспективы правовой охраны баз данных / И. Близнац А. Робинов // "ИС. Авторское право и смежные права". 2001. — № 10. — С. 2—9.

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

18. Средства правовой охраны программ для ЭВМ и баз данных // Сост. и автор аналитического обзора Л.Г.Кравец. — М. ИНИЦ Роспатента 2000, — 50 с.
19. Судариков С. Технические меры защиты авторского права и смежных прав в Интернете /С. Судариков / "ИС. Авторское право". — 2001. — № 8. — С. 42—50.
20. Розділ Database Legislation на сайті Асоціації Американських Університетів <http://www.aau.edu/intellect/>
21. Розділ Database Protection Legislation на сайті Асоціації Американських Бібліотек <http://www.ala.org/washoff/database.html>
22. Current Legislation and Information Pertaining to Databases (Порівняння законопроектів H.R.1858 та H.R.354) <http://www.databasedata.org>
23. Database protection in the USA <http://www.iusmentis.com/databases/us/>
24. Смирнов М. Противодействие несанкционированному копированию текстовой информации в сети Интернет [електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.smirnov.sp.ru/graphic_text/grtext.htm

Додаток 1

Схеми захисту електронної комерції, що можуть використовуватись для захисту баз даних [16, 8]

На технічному рівні захист від копіювання пов'язаний з обмеженням доступу до інформації для визначених груп людей.

1. Основні схеми захисту програмного забезпечення:

- захист на апаратному рівні — спеціальні пристрої (dongle device), що приєднуються до комп'ютерної системи. Програму можна скопіювати, але без цього пристрою вона не буде працювати;
- при розміщенні програмного забезпечення використовуються методи, що запобігають копіюванню. Наприклад, завдяки технології позначення деяких секторів твердого диску як непридатних. Програма перевіряє твердий диск і буде працювати тільки за наявності цих секторів;
- виявлення параметрів апаратного і програмного оточення для визначення того, чи була програма скопійована.

2. Захист аудіо-творів. Музична індустрія намагається впровадити нові формати аудіозапису, які не тільки підвищують ущільнення даних, але й використовують "водяні знаки" для захисту від копіювання.

3. Відео- і платне телебачення. Захист зазвичай використовує скриньки для дешифрування вхідного телевізійного сигналу та смарт-карти, які містять дані про передплатника та список програм.

Більшість цих схем може безпосередньо використовуватись для захисту баз даних.

Системи електронної комерції мають великий досвід щодо захисту своїх інвестицій та підтримання цілісності систем. Такі ж форми можна застосовувати для технологічного захисту систем баз даних.

1. Безпека є суттєвою вимогою для електронної комерції, її роль особливо зростає при використанні таких відкритих та розподілених

мереж, як Інтернет. Загалом, для електронної комерції можна виділити 4 головні вимоги щодо безпеки:

- аутентифікація об'єктів. Мета аутентифікації полягає у тому, що необхідно впевнитися, що кожна сторона, яка залучена до транзакції, видає себе за того, ким є насправді;
- цілісність повідомлень необхідна для попередження помилок, що можуть виникнути через зміни (наприклад, внаслідок шахрайства) повідомлень під час транзакції;
- ефективні механізми аудиту;
- конфіденційність є загальною вимогою для більшості фінансових транзакцій (незалежно — електронних чи ні).

2. Механізми захисту.

У віртуальному світі комп'ютерних систем і мереж головні механізми забезпечення згаданих вище вимог знаходяться у сфері криптографії.

Криптографія — це методи перетворення (трансформації) повідомлень таким чином, що тільки певна особа може зробити зворотнє перетворення і отримати початкове повідомлення. Таке перетворення зазвичай робиться за допомогою ключа (коду).

Захищені комунікації через незахищені мережі, наприклад Інтернет, базуються на використанні так званих криптосистем з відкритим ключем. Такі криптосистеми використовують пару ключів: один з них — публічний — використовується для шифрування повідомлення, а другий — приватний — для розкодування цього повідомлення.

Криптосистеми з публічним ключем також використовуються для цифрових підписів. Цифровий підпис — це цифровий код, що створюється з використанням приватного ключа та повідомлення, яке треба підписати цим ключем. Для кожної комбінації ключа та повідомлення цифровий підпис буде унікальним. Цифровий підпис можна перевірити та підтвердити, використовуючи публічний ключ.

Криптосистеми з відкритим ключем та цифровий підпис відповідають більшості вимог до безпеки. Але в електронній комерції допускається використання тільки таких публічних ключів, які отримали засвідчення сертифікатом авторизації. Існує кілька структур, які сертифікують публічні ключі для використання в електронній комерції

Протоколи аутентифікації

Більшість сучасних протоколів аутентифікації основана на криптографії з відкритим ключем і залежить від наявності сертифікату авторизації. Кілька таких протоколів використовується в Інтернеті, як для безпеки повідомлень загального призначення, так і для електронної комерції. Наприклад:

- SSL (Secure Socket Layer) — рівень безпеки, використовується для встановлення безпечного Web-з'єднання між Web-переглядачем і сервером. SSL входить до переліку стандартних Інтернет-протоколів.
- S/MIME (Secure / Multipurpose Internet Mail Extensions) — розширення протоколу Інтернет-пошти універсального призначення. Він включає набір специфікацій, за допомогою яких користувачі можуть безпечно обмінюватися електронною поштою через Інтернет.